

Francesc de Paula Mirabent i Vilaplana: la importància del sentiment en la captació de la bellesa

Jordi CARCASÓ I DÍAZ
Universitat Internacional de Catalunya

RESUM: Malgrat la manca de definicions sobre la bellesa, el doctor Francesc Mirabent (Barcelona, 1888-1952) exposa en la comunió entre el judici estètic i el sentiment la ubicació de l'experiència estètica. En la llengua catalana, el sentiment implica pensament: el verb «estimar» implica un element racional (estimació com a valoració, reconeixement), a diferència d'altres derivacions del verb *amare* llatí. El sentiment exerceix així una funció estructural, una mena d'unitat de l'esperit en la qual es troben units el conjunt de sentiments morals, socials, religiosos... i els diversos estats afectius, intuïcions o tendències, sensacions... Tots ells queden units per la intel·ligència (suma d'activitats en què podem conèixer) i la voluntat (suma dels modes actius de la vida psíquica). Aquest concepte de sentiment és el que acaba determinant el gust, en el qual la facultat de jutjar va unificant les representacions en conceptes (que posteriorment l'enteniment tractarà). El gust o, millor dit, el judici del gust és completament necessari, i esdevé un sentit comú en tothom: no en continguts, sinó en la forma. El lliure joc de les nostres facultats en conèixer, la satisfacció en contemplar quelcom bell, ens determinen un valor objectiu que totes les persones posseïm. Aquest sentit comú (*common sense* dels escocesos, o *sensus communis* de Kant) pren una rellevància especial en la seva constant tasca de perfeccionament del gust. Aquesta tasca no pot ser entesa de manera estàtica: les nostres percepcions, estats afectius, tendències, sensacions... van copsant constantment noves dades, en un exercici de perfeccionament que engloba tots els aspectes de la vida de la persona, que ens fa tendir cap a l'ideal de bellesa. L'ideal esdevé una òrbita de perfeccionament personal, que convé guanyar-se dia a dia, en què entren en joc totes les facultats de l'esperit.

PARAULES CLAU: filosofia catalana, estètica, filosofia de l'art.

Francesc de Paula Mirabent i Vilaplana (1888-1952) va ser catedràtic d'Estètica a la Universitat de Barcelona, deixeble del catedràtic i polític Jaume Serra Húnter (1878-1943)¹ i hereu d'una tradició filosòfica que, encapçalada per Llorens i Barba (1820-1872) i Mar-

1. Catedràtic de Lògica a Santiago de Compostel·la i d'Història de la Filosofia a la Facultat de Lletres de Barcelona, de la qual fou degà. Fou també rector de la Universitat Autònoma i membre de la Reial

tí d'Eixalà (1808-1867), fou coneguda com l'Escola Catalana de Filosofia. De manera genèrica, podríem dir que representen una generació inspirada en bona part per la filosofia escocesa, basada en l'observació interior i l'estudi de la consciència, que pren un caire espiritualista.² L'utilitarisme, el pragmatisme, un peculiar liberalisme i una filosofia basada en el «sentit comú» en són, a grans trets, algunes de les característiques, com una mena de tercera via en un context de domini de les doctrines racionalistes i idealistes, o com una veu pròpia entre el positivisme i l'idealisme kantian.

En aquesta comunicació, farem esment de la seva concepció estètica, concretament del valor del sentiment, que ell anomena «energia substancial de l'ànima», i especialment la seva importància per a la captació de la bellesa.

Per a Mirabent, l'experiència estètica sorgeix de la interacció del sentiment amb la facultat de jutjar.

La facultat de jutjar queda llargament comentada per Kant a la seva crítica,³ a la qual Mirabent dedica un extens capítol a la seva obra *De la bellesa*,⁴ compartint protagonisme amb una peculiar visió del sentiment que Mirabent desenvolupa.

1. EL SENTIMENT COM A «ENERGIA SUBSTANCIAL DE L'ÀNIMA» UNIFICAT A TRAVÉS DE LA VOLUNTAT I LA INTEL·LIGÈNCIA

El sentiment exerceix una funció estructural,⁵ en la qual tenen cabuda el que anomenem sentiments morals, religiosos, socials... i alhora estats afectius: tendències, intuïcions, sensacions... Aquesta funció estructural, que Mirabent anomena «energia substancial de l'ànima», podem definir-la originàriament com una inquietud, un neguit... sense el qual els nostres estats afectius s'ofegarien sense donar tot el potencial de si mateixos. Però no és tan sols un neguit, sinó quelcom que va més enllà de la inquietud: el sentiment no només permet totes aquestes tendències, emocions, compromisos... sinó que els exigeix una coherència interna. El sentiment actua com un fil d'Ariadna que uneix tots i cadascun dels aspectes de la persona i exigeix una implicació de tots ells per tal que sigui complet, cosa que aconseguim a través de la intel·ligència i la voluntat.

Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Formà part d'Esquerra Republicana de Catalunya i fou president del Consell de Cultura de la Generalitat i diputat al Parlament de Catalunya el 1932. Acabada la Guerra Civil, s'exilià a Mèxic.

2. Recordem la tesi doctoral del professor Mirabent: *La estètica anglesa del segle XVIII*, on tracta a bastament autors com William Hogarth, Anthony Shaftesbury, Francis Hutcheson, Thomas Reid...

3. Immanuel KANT, *Crítica de la facultat de jutjar*, Barcelona, Edicions 62, 2004. Traducció de *Kritik der Urteilskraft* a cura de Jèssica Jaques Pi.

4. Francesc MIRABENT, *De la bellesa. Iniciació als problemes de l'estètica, disciplina filosòfica*, Barcelona, Laertes, 1988.

5. «L'important del sentiment és la seva funció estructural, més enllà de la suma dels estats afectius, diferenciats per les classificacions establertes, sinó que a més té la categoria d'una funció estructural, tal vegada la més significativa de la personalitat espiritual d'un home.» Francesc MIRABENT, *De la bellesa*, p. 140.

L'escola escocesa ja havia establert un precedent en la necessitat de conciliar una filosofia de base empírica amb un espiritualisme global, especialment en un context en què es fomentava la lliure iniciativa individual i el valor de la llibertat individual, de la consciència.

La unitat de la nostra vida afectiva en un conjunt sentimental permet a la persona la funció de timoner d'una nau: la voluntat i la intel·ligència unifiquen les representacions que percebem en conceptes i a partir dels quals sorgeix el gust, que aporta al conjunt sentimental un bagatge que l'enriqueix constantment i que ens converteix en conductors del propi sentiment, fent vigent el concepte clàssic d'educació com a conducció o direcció.⁶

En altres paraules, direm que tant els instints, el subconscient, les intuïcions, la simpatia, la imaginació, les associacions d'idees, els sentits, com també els estats psicològics complexos (inclinacions, passions, emocions, sentiments de plaer i de dolor...) tindrien una unitat dins de l'esperit gràcies a la intel·ligència i a la voluntat, en una mena d'unitat sentida (o energia substancial) que serà alhora la base del gust i del coneixement.

Aquesta unió entre coneixement i gust implica necessàriament una similitud de problemes comuns, basats en una mateixa dinàmica de constant desplaçament del gust i del coneixement: el sentiment, la inquietud, aquesta mena d'unitat que sent, no tan sols no s'atura, sinó que, en la mesura que s'enriqueix amb noves dades i experiències, incrementa el seu abast de perspectives i matisos.

El sentiment, com en la figura del timoner ja esmentada, és aquell que decideix la direcció, tenint presents els indicis climatològics que li donen els sentits, la força dels corrents, la capacitat de càrrega del vaixell, així com la intuïció, la sensació de seguretat anant prop de la costa, etc.

En la mesura que el judici navega en contínua creació, van elaborant-se el gust i el coneixement, i ens reclama una harmonia amb les lleis de la natura, indicant-nos, per tant, una traça per la qual ha de tendir el nostre judici, i que apunta cap a una finalitat. Potser no sabem encara quines són aquestes lleis de la natura, però sabem que el camí del judici estètic que parteix del sentiment ens hi acostava.

Sabem també que aquest sentiment que arrenca d'un moviment psicològic total (motiu pel qual és definit com a energia substancial) controla determinades formes de la conducta humana i troba la seva finalitat en les lleis de la natura, en la certesa del coneixement que ens estimula fruit d'una admiració inabastable. El sentiment s'ha convertit en un element de perfecció en el moment que en suggereix una finalitat: com si la bellesa consistís en una mena de satisfacció completa de la nostra vida sentimental que augmenta de bracet amb el coneixement.

La captació o la contemplació de la bellesa s'incrementa en la mesura que el coneixement va descobrint les lleis de la natura (va traient el vel d'ignorància del nostre món), en un acte d'amor a la veritat. Tot plegat una postura peculiar a mig camí entre l'intel·lectualisme moral socràtic i el *common sense*⁷ escocès.

6. *Educare*, com a conducció, direcció o tendència cap a algun lloc.

7. Sentit comú.

Possiblement, la relació entre la bellesa i la veritat arrenca en els dilemes socràtics, en la pregunta sobre què era la bellesa i quines eren les obres belles. Mirabent no hi pot respondre de manera concreta, però hi introdueix l'aspecte perfectiu del cristianisme, que en altres paraules i matisos ja havia apuntat Kant⁸ amb el judici teològic.

D'aquesta manera, el perfeccionament del gust, l'aproximació cap a la bellesa es converteix en una tasca diària i constant que compromet la totalitat de la consciència, la unitat substancial de l'ànima, i que la uneix en la recerca de la veritat i del bé, unint el debat estètic amb el debat axiològic i àdhuc metafísic. Ja Maine de Biran (1776-1824)⁹ havia explicat la fe religiosa com un *sentiment d'amor* present en l'ànima, que també proporciona la raó amb la qual l'home estudia el món.

Parlar dels valors adquireix sentit en relació amb una metafísica, ètica o estètica, car en darrer terme parlem d'una mateixa arrel.

2. EL SENTIMENT I EL SENTIT COMÚ

Una vegada establerta la unificació de les facultats de l'esperit que es concreten en el gust, veiem com el judici de gust no obeeix a cap determinació sensual, ni utilitària, ni conceptual, ni emotiva, ni directament moral, sinó que és el subjecte (a instàncies de l'experiència), que s'ha unificat amb aquest àmbit espiritual i fa possible l'existència d'un ideal. El sentit comú dels escocesos, que en diversos casos Mirabent utilitza com a sinònim de «consciència elaborada», ens indica aquest camí de perfeccionament i ens en dóna unes certes pautes quan parla de «les relacions que hi ha innegablement entre el sentit comú dels escocesos, la *lumière naturelle* cartesiana¹⁰ i les doctrines kantianes de l'apercepció transcendental i l'activitat sintètica a priori.»¹¹

Convé destacar que aquest sentit comú originari dels escocesos (*common sense*) ha estat definit també com a *intuitive evidence*,¹² referit a aquelles dades prèvies, el fonament primordial, anterior a tot discurs i forma reflexiva, i que predisposa l'esperit humà a desenvolupar-se en simpatia¹³ entre els homes.

És el sentit comú el fonament d'aquesta unitat espiritual o sentimental que fa que Mirabent rebutgi gran part de les tendències estètiques del seu moment, acusant-les

8. Immanuel KANT, *Crítica de la facultat...*

9. Pensador catòlic francès, que relacionava la filosofia amb la metafísica a través de l'estudi interior de la consciència.

10. La llum natural equival a una mena d'intuïció mitjançant la qual captem de manera immediata i sense cap possibilitat de dubte o error, de manera clara i distinta, idees simples, absolutament veritables, perquè són evidents per si mateixes.

11. Francesc MIRABENT, *De la bellesa*, p. 189.

12. Evidència intuïtiva; en Descartes, allò que garanteix la veritat dels pensaments postrems.

13. Fem referència al concepte de simpatia entès com a capacitat de «patir amb l'altre», «patir amb...», que possiblement avui dia es traduiria de forma més acurada com a empatia.

de reduccionistes,¹⁴ i posa en relleu la necessitat d'un jutge dels principis evidents, que abasti tota la riquesa unitària de la persona i la relació entre si (des de les arrels metafísiques fins als judicis morals). Aquest és el paper del sentit comú, que també podem interpretar en Mirabent com a consciència, o com a part immutable de l'esperit, tenint clars dos pilars anteriorment esmentats que ajuden a unificar-ne totes les dades: la racionalitat i la voluntat, l'opinió assenyada, és a dir, allò que els catalans en podríem dir seny.

3. L'AMOR A LA VERITAT I L'ACTUALITAT DEL SENTIMENT

Són diverses les interpretacions polítiques i socials d'aquesta filosofia del sentiment: d'entrada comprendria una tendència entre l'utilitarisme, el liberalisme, l'espiritualisme, el sentit comú, el pragmatisme, la filosofia de la consciència... dins d'un tarannà moderat. De fet, el mateix Mirabent reclama una necessitat d'humanitzar la teoria liberal partint d'uns termes clarament filosòfics:

L'actitud és la de valorar, la d'esforçar-se per valorar en funció de la vida humana tots els fruits de l'activitat de l'esperit, religiosos, morals, artístics, socials, polítics i filosòfics.¹⁵

Aquella societat en la qual es posi en dubte l'abast de la intel·ligència i la voluntat i es rebutgi l'idealisme¹⁶ o la finalitat de realitats superiors serà una societat que haurà perdut el seny. Ja no hi haurà res que agermani o unifiqui tots els aspectes de la vida espiritual, enmig d'un laberint de tendències, emocions, estímuls... en el qual fàcilment pugui triomfar una moral hedonista i relativista, basada a deixar-se endur pels plaers, i que redueixi la resposta sobre el sentit de la vida a unes vivències immediates, purament emotives, lluny d'aquest sentit global i unitari, intuïtiu i experimental, laboriós i reflexiu en el qual Mirabent fonamentava el sentiment.

Si la societat de consum només estimula allò més sensitiu (el menjar, el beure, els plaers sexuals...) o allò més emotiu (esports de risc, videojocs agressius, espectacles multitudinaris...)¹⁷ i no ens esforcem a potenciar el valor de la pròpia consciència, del sentiment, la llibertat i la tendència vers uns ideals, alguns podríem fins i tot arribar a definir-nos exclusivament en funció de la colònia que portem, de la marca de cervesa que bevem, del parc d'atraccions on xislem, etc.

14. «Ni una estètica de Taine, de base purament històrica i anecdòtica; ni una estètica de Ruskin, muntada sobre dades d'il·lusió poètica; ni una estètica de Lalo, construïda vigorosament damunt un sistema de sociologia; ni una estètica de Fechner, empírica i experimental, ni...» FRANCESC MIRABENT, *De la bellesa*, p. 15.

15. «L'escola escocesa i la seva influència en els filòsofs catalans del segle XIX», conferència pronunciada el 22 de juny de 1928 a l'Ateneu Barcelonès. FRANCISCO DE P. MIRABENT VILAPLANA, *Estudios estéticos y otros ensayos*, tom II, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1958, p. 175.

16. Enteneu-ho com a recerca o creença en un ideal.

17. Curiosament, l'*ethos* grec es definia com el caràcter, la resposta als impulsos.

Viuríem en un món ple de sensacions i emocions, però molt allunyat dels sentiments,¹⁸ i més distant encara del sentiment com a unitat existencial i definitòria del conjunt de l'activitat espiritual.

Contràriament, és l'amor a la veritat el valor propi de la intel·ligència; allò que ens suggereix un sentiment com l'admiració i que és capaç de superar fins i tot la simpatia.¹⁹ El coneixement, que ens atansa cap a l'amor a la veritat i que descobrim més enllà de nosaltres mateixos, genera un goig en la bellesa d'un sentiment complet, que «retroalimenta» aquesta «energia substancial» i ens lliga a una finalitat i a un indicatiu moral (ni una colònia ni una cervesa o una altra, ni un parc d'atraccions ens donaran mai el goig de la bellesa).

Així, la conducta moral ho esdevé en la mesura que és guiada per la intel·ligència i la voluntat i reprèn un sentiment com a energia substancial que actua d'estímul constant.

Podem citar també un segon matís més acadèmic del sentiment i arribar fins i tot a plantejar la possibilitat d'una història del sentiment,²⁰ de manera semblant a les històries de les idees: si el sentiment de «necessitat» és clau per entendre el món grec, el sentiment de Déu és clau per entendre el món medieval, el sentiment de matematització del món, per entendre el món modern... per què no elaborar també una història del sentiment?

Es pot prendre el sentiment com a model d'una cosmovisió pròpia, sempre atents a la seva capacitat dinàmica, un mode d'adaptació a la realitat que canvia cada vegada més de pressa.

Sembla clar que, en un món cada vegada més complex, amb uns efectes cada vegada més desmesurats, els nostres sentiments són més difícils de posseir, de destriar i d'avaluar.

Podríem parlar, en aquest sentit, del nihilisme passiu de Nietzsche?

Fins i tot ha sorgit la figura de l'analfabet sentimental, com a complement a la postura de l'hedonista relativista. Com diu Mirabent, «la complicació de la vida externa ha portat una confusió i un desordre a la vida íntima, i sobretot a la vida espiritual.»²¹

La postura de l'hedonista relativista no creu en res més enllà del plaer immediat, de manera semblant a la de l'analfabet sentimental, que és incapaç de sentir el goig del conjunt de les seves facultats i tendències, en un desconeixement del perfeccionament que arrenca de la profunda ignorància de si mateix.

Convindria, potser, enfortir la concepció de la persona com a ésser capaç de desenvolupar aquesta energia substancial de l'ànima, aquest sentiment que avança cap a la veritat a través de la voluntat, sense restar-hi res, convergint de manera profunda tots els aspectes de la riquesa humana, des dels estats afectius més amagats a les més nobles intencions, amb el goig de trobar-se en el camí de la bellesa.

18. Michel LACROIX, *El culte a l'emoció*, Barcelona, La Campana, 2005.

19. Concepte molt lligat al sentit comú dels escocesos.

20. Umberto GALIMBERTI, *Psiche e techne*, 4a ed., Milà, Giangiacomo Feltrinelli, 2005, p. 711.

21. Francesc MIRABENT, *De la bellesa*, p. 93.